

A rendszermonitor és az elszámoltathatóság kérdései a sajátos nevelési igényű tanulók oktatásában

MILE ANIKÓ
mileaniko@gmail.com

Absztrakt

A magyar köznevelési intézményekben folyó pedagógiai tevékenység eredményességének mérésére kidolgozott országos kompetenciamérésben a sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók többsége nem vesz részt. A mentesség egyaránt érinti a szegregált és integrált körülmények között nevelkedő gyermekeket. A mérések kiterjesztésének kérdése mind a szakma, mind az oktatásirányítás részéről felmerült már, de érdemi előrelépés még nem történt ebben az ügyben. A tanulmány az SNI tanulók mérésekbe való bekapcsolódásának lehetőségeit, a pedagógiai értékelés rendszerszintű hasznosításának kérdéseit járja körül.

Kulcsszavak: kompetenciamérés, sajátos nevelési igény, eredményesség, pedagógiai hozzáadott érték, longitudinális vizsgálat, rendszerszintű értékelés

---

A magyar oktatási rendszer eredményességének, hatékonyságának mérését a nemzetközi vizsgálatok (PISA¹, PIRLS², TIMSS³) mellett hazai programok is segítik. Az általános iskolák és középfokú köznevelési intézmények teljesítményének mérésére a 2001/2002-es tanévtől került bevezetésre az országos kompetenciamérés, melynek keretében a nevelési-oktatási intézményekben folyó pedagógiai tevékenység, így különösen az alapkészségek, képességek fejlődésének vizsgálata áll a középpontban. A nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról szóló 20/2012. (VIII.31.) EMMI rendelet szerint a mérésnek minden tanévben ki kell terjednie a köznevelés hatodik, nyolcadik és tizedik évfolyamán minden tanuló esetében az anyanyelvi és a matematikai alapkészségek fejlődésének vizsgálatára. A vizsgálatok célja, hogy a rendszer valamennyi szereplője – tanuló, szülő, tanár, intézményvezető, fenntartó, oktatáspolitikai – visszajelzést kapjon az iskolában folyó pedagógiai munka minőségéről.

Felmerül a kérdés, vajon hogyan kezeljük a mérések során nyert információkat? Elszámoltathatóak-e az intézmények a kompetenciamérésen nyújtott teljesítményük okán, s ha igen, mi módon? Nemzetközi szinten az elszámoltathatóságnak két szintje alakult ki: az első esetben „csak” nyilvánosságra hozzák az intézményi eredményeket (puha elszámoltathatóság), a második esetben azonban következményként jutalommal vagy szankciókkal járhat az intézmény mérési eredménye (szigorú elszámoltathatóság).

---

1 Programme for International Student Assessment – A Nemzetközi Tanulói Teljesítménymérés Programja

2 Progress in International Reading Literacy – Nemzetközi Olvasáskultúra Vizsgálat

3 Trends in International Mathematics and Science Study – A Matematika és Természettudomány Tanulásának Trendjei

Magyarországon nyilvánosságra hozzák az eredményeket, a Oktatási Hivatal honlapján az országos, fenntartói, intézményi és telephelyi jelentések is megtalálhatók. A nyilvánosságra hozott mérési eredmények komolyan befolyásolhatják az iskola beiskolázási mutatóit, akár pozitív, akár negatív irányban. Az intézményi alulteljesítés következményeket is von maga után: a a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról szóló 20/2012 (VIII. 31.) EMMI rendelet szerint amennyiben az adott iskolában folyó pedagógiai tevékenység az országos mérés, értékelés eredményei szerint nem éri el a jogszabályban meghatározott minimumot, az intézménynek intézkedési tervet kell készítenie. Az intézkedési terv elkészítése során fel kell tárnai azokat az okokat, amelyek a pedagógiai tevékenység színvonalának elmaradásához vezettek, valamint meg kell határozni a feltárt okok megszüntetéséhez szükséges intézkedéseket, illetve az ennek végrehajtásához szükséges iskolafejlesztési programot.⁴

A mérés azonban nem terjed ki minden tanulóra és iskolára. A sajátos nevelési igényű tanulók egy bizonyos köre mentességet élvez az országos kompetenciamérésben való részvétel alól: a testi vagy érzékszervi fogyatékos tanulók és a beszéd-fogyatékos tanulók közül azok, akiket fogyatékoságuk megakadályoz a teszt kitöltésében, valamint az enyhén és középsúlyosan értelmi fogyatékos és az autizmussal élő tanulók. A pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral) küzdő tanulók, nem mentesülnek a mérés alól, de teljesítményük nem számít bele az iskola eredményébe.

A pedagógiai értékelés rendszerszintjén vizsgálódva a fentiek alapján két következtetést mindenképpen levonhatunk:

Az ún. többségi intézmények oktatási eredményessége nem függ a sajátos nevelési igényű tanulók többsége által nyújtott teljesítménytől, pedagógiai munkájának értékelésébe nem tartozik bele a különleges gondozási igény kielégítése (a tanulók egyéni teljesítményéről azonban kapnak visszajelzést az iskolák). Mennyire hasznos lenne pedig a szülők, tanulók, az intézmény, fenntartó, a pedagógusszakma számára, ha egy kompetenciamérés eredményeinek elemzése arról is információt tudna adni, mennyire képes az adott iskola az átlagtól markánsan eltérő képességekkel rendelkező gyermekek egyéni különbségeihez alkalmazkodni.

A szegregált gyógypedagógiai iskolák közül az enyhén és középsúlyosan értelmi fogyatékos tanulók intézményei, valamint az autizmussal élő tanulók iskolái nem vesznek részt a mérésben. Ezen intézmények rendszerszintű értékelése tehát nem megoldott, jelenleg Magyarországon nem létezik olyan mérőrendszer, amely a sajátos nevelési igényű tanulók teljesítményének mérésén keresztül a szegregált intézmény pedagógiai munkájának eredményességét értékelné.

A sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók mentesítését az országos kompetenciamérésekből több civil szervezet nehezményezte diszkriminációra hivatkozva. Történetek szakmai és oktatáspolitikai kezdeményezések⁵ a mérések kiterjesztése érdekében, de egyelőre érdemi előrelépés nem történt az ügyben.

4 A tartalmi kereteket a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról szóló 20/2012 (VIII. 31.) EMMI rendelet 3. számú melléklete tartalmazza. A felmérés eredményéről a rendelet 79. § (5) bekezdése alapján az Oktatási Hivatal készít elemzést.

5 Az ún. *Zöld könyv*ben 2008-ban javaslatként fogalmazódott meg, hogy az Új Magyarország Fejlesztési Terv Társadalmi Megújulás Operatív Programja keretében ki kell fejleszteni a sajátos nevelési igényű tanulók készségeinek mérésére alkalmas eszközöket. A méréseket ettől kezdve rendszeresen ki kell terjeszteni a sajátos nevelési igényű tanulóakra is. Lásd KERTESI Gábor (2008): A közoktatási intézmények teljesítményének mérése-értékelése, az iskolák elszámoltathatósága. In FAZEKAS Károly – KÖLLŐ János – VARGA Júlia (szerk.): *Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért*. Ecostat, Budapest. 167–189.

Amennyiben elfogadjuk azt a felvetést, hogy a sajátos nevelési igényű tanulókat is be kell vonni az országos kompetenciamérésekbe és a rendszerszintű értékelést, az elszámoltathatóságot a szegregált gyógypedagógiai intézményekre is ki kell terjeszteni, az első és legfontosabb kérdés az, mit tekintünk ebben az esetben a köznevelési tevékenység „eredményének”. Legáltalánosabb értelemben eredménynek a tanulók tudását, ismereteit, készségeit, képességeit tekinthetjük. Az már bebizonyosodott, hogy az országos kompetenciaméréseken rögzített tudás a sajátos nevelési igényű tanulók többségétől nem várható el, és az alkalmazott mérőlapok strukturális és tartalmi elemei sem mindig illeszkednek a gyermekek eltérő képességeihez, a tanulás sérülés specifikus sajátosságaihoz. A kompetenciamérések kiterjesztése ezek szerint csak a sajátos nevelési igény típusára adaptált mérőlapokkal (esetleg egyéb sérülés specifikus mérőeszközökkel⁶⁾ lehetséges.

A másik fontos kérdés az, milyen mérési-értékelési stratégiát követünk. Az ép, normál nevelési igényű tanulók tudásában is megjelennek az iskolai hatásokon kívül a múltbeli és jelenbeli ráfordításoknak a hatásai, amelyek jelentősen befolyásolják az adott időpontban megmért tudásszintet (KERTESI 2008). A teljesítmények mögötti hatásmechanizmusok feltérképezhetőek különböző háttér adatok (pl. szülők iskolai végzettsége, foglalkoztatási státusz, kulturális javak stb.). begyűjtésével. Ezekon kívül véletlen tényezők is befolyásolhatják a teljesítményt. A sérült, sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók által nyújtott teljesítményben hatványozottan és kibővíve jelennek meg a háttérváltozók. Legerőteljesebb hatást a sajátos nevelési igénnyel kapcsolatos tényezők (típusa, súlyossági foka, a kialakulás ideje, másodlagos sérülések, a rehabilitációs-rehabilitációs tevékenység megkezdésének ideje stb.) gyakorolják a teljesítményre. A szülők szociokulturális státusza nemcsak a tanuláshoz való hozzáállás, hanem a fogyatékos-sággal kapcsolatos információs beszerzése, feldolgozása, a gyógypedagógiai fejlesztő eljárások, terápiák feltérképezése, otthoni alkalmazása szempontjából is jelentős lehet. Nem feledkezhetünk meg olyan emocionális tényezőkről sem, mint például a fogyatékos-ság elfogadása a családban. Nagy hatással lehet a teljesítményre a sajátos nevelési igényű gyermek aktuális állapota is a mérés idején. Az iskola tanulói teljesítményekhez való hozzájárulását, azaz a *pedagógiai hozzáadott értéket* csak az iskolai és az iskolán kívüli tényezők különválasztásával lehetséges meghatározni (CSAPÓ 2002a). Ez a feladat – különösen SNI tanulóknál, ahol a háttérváltozók szerteágazó hatásrendszerével kell számolni – meglehetősen nehéz. Olyan vizsgálati metódust kell tehát számukra választani, amellyel valamelyest kiküszöbölhető ez a probléma. Amennyiben az ugyanazon személyre vonatkozó, különböző időpontokban végzett mérések eredményeit összehasonlítjuk – feltételezve, hogy az iskolán kívüli tényezők hatáserőssége nem változott – a különbségekből pontosabban következtethetünk a pedagógiai hozzáadott értékre. A meghatározott időpontokban végzett mérések sorozata a gyermek, tanuló fejlődéséről nyújt információt. Az ilyen vizsgálatokat hosszmetzeti, vagy longitudinális vizsgálatoknak nevezzük. A gyógypedagógiában *folymatdiagnosztikaként* értelmezzük a longitu-

---

6 A Szegedi Tudományegyetem Oktatásméleti Kutatócsoportja a TÁMOP-3.1.9-08/1 kódszámú pályázat által támogatott „Diagnosztikus mérések fejlesztése” című program keretében többek között sajátos nevelési igényű tanulók számára alkalmas mérőeszközök fejlesztését is végzi. A kutatás a PISA által is vizsgált három fő műveltségi területen (olvasás-szövegértés, matematika, természettudomány) fejleszt ki mérőeszközöket. A részprojektkben olyan technikai eszközök fejlesztése is megtörténik, amelyek segítségével a súlyosabb akadályozottsággal rendelkező gyermekek is önállóan oldhatják meg a tesztek. A mérőeszközök nem az országos kompetenciaméréshez készülnek elsősorban, de valószínűleg alapot jelenthetnek majd az SNI kompetenciaméréshez.

dinális vizsgálatokat, melynek célja a tanulási folyamatok, a fejlődés, a sajátos nevelési igényű gyermek állapot változásának nyomon követése. A folyamatdiagnosztika az egyénen belül zajló változásokat tárja fel, tehát nem leíró, hanem összehasonlító jellegű. A fentiek alapján például a szakértői bizottságok által végzett, bizonyos időközönként megismétlődő kontrollvizsgálatokat is folyamatdiagnosztikának, longitudinális vizsgálatnak nevezhetjük (GORDOSNÉ 2004).

Szükség van-e egyáltalán a kontrollvizsgálatok mellett egy másfajta longitudinális vizsgálatra a gyógypedagógiában? – kérdezhetnénk. Ha a célunk a rendszermonitor, az intézményi működés eredményességének vizsgálata, a válasz egyértelműen igen. A kontrollvizsgálatok fő célja a sajátos nevelési igény fennállásának, vagy megszűnésének megállapítása, illetve annak vizsgálata, hogy a gyermek, tanuló oktatása-nevelése megfelelő intézményben, megfelelő pedagógiai környezetben zajlik-e. A megfelelőség vizsgálata csak arra terjed ki, hogy az adott intézmény rendelkezik-e a sajátos nevelési igény ellátáshoz szükséges személyi és tárgyi feltételekkel. Az intézmény pedagógiai munkájának eredményességét, a különleges gondozási igény kielégítésének minőségét, szakmai színvonalát a bizottság nem vizsgálja.

Az egyén szintjéről át kell térnünk tehát az intézmény szintjére, mely jelen esetben a sajátos nevelési igényű gyermekeket integráltan, vagy szegregáltan oktató-nevelő általános iskola, vagy középfokú intézmény lehet. A tanulmány elején már esett szó arról, hogy, amennyiben az *integráltan nevelt* SNI gyermekek teljes köre részt vehetne a kompetenciaméréseken – természetesen, ahol szükséges sérülés specifikus mérőeszköz alkalmazásával – a longitudinális vizsgálatok rávilágítanának a tanuló fejlődésére, és az iskola fejlesztő hatására. A sajátos nevelési igényű tanulók eredményei „nem rontanak le” az intézményi eredményeket, mivel esetükben individuumba orientált értékelést alkalmaznánk, azaz nem az aktuális teljesítmény, hanem az előző méréshez viszonyított fejlődés adná a mérési eredményt. Ezt a vizsgálati metódust lenne érdemes alkalmazni azoknál a sajátos nevelési igényű tanulóknál is, akik képesek a többség számára készített mérőlapokat kitölteni, de tanulási korlátaik miatt az egyes feladattípusoknál az átlagtól szignifikánsan eltérő teljesítményt mutatnak. Részvételüket a mérésben a feladatlapok sérülés specifikus adaptációjával (pl. nagyobb betűméret, szellősebb elrendezés, ikonok stb.), illetve különböző segédeszközök (számítógép, olvasótévé, nyeles nagyító stb.), valamint többletidő biztosításával támogathatjuk.⁷

Az adatfeldolgozás folyamatában így az integráltan oktatott sajátos nevelési igényű tanulók teljesítményét külön kellene kezelni, egyrészt a mérőeszköz, másrészt az eltérő mérési adatok miatt. Az adatelemzés folyamatában azonban az SNI tanulók által nyújtott teljesítmény az intézményi értékelés szerves részévé válik, megmutatja, hogy az adott iskola pedagógiai gyakorlata mennyire tudja kiküszöbölni az összeállási zavarokat (ILYÉS 2000), mennyire tud alkalmazkodni az eltérő nevelési-oktatási igényekhez. A fejlődési mutatók alapján az iskolák összehasonlíthatók, még akkor is, ha különböző létszámú, életkorú és sajátos nevelési igényű gyermekeket oktatnak-nevelnek, így az SNI kompetenciamérés az intézményi elszámoltathatóság egyik pillére lehet. A sajátos nevelési igényű gyermekek szülei nincsenek könnyű helyzetben a gyermek beiskolázásakor. Már az is problémát jelenthet esetenként, hogy egyáltalán fogadják gyermekét

---

7 A Szakiskolai Fejlesztési Program II. keretében kidolgozott bemeneti kompetenciamérések négy területéhez (kommunikáció, problémamegoldás, szabálykövetés és szociális kompetenciák) már készültek alkalmazási javaslatok a sajátos nevelési igényű tanulók teszt kitöltéséhez.
Lásd http://www.szakma.hu/komponensek_es_projektek/content/index_new.php?komp=14&altmenu=4

az intézményben. A szülők természetesen olyan intézményt keresnek, ahol nemcsak fogadják, hanem befogadják gyermekét, és képesek eljuttatni a képességének megfelelő legmagasabb szintre. Az SNI kompetenciamérések nyilvánosságra hozott eredményei segítséget nyújthat nekik az iskolaválasztásban.

A rendszerszintű értékelés másik kérdéses területe az országos kompetenciamérések alól mentességet élvező szegregált gyógypedagógiai iskolák köre. A mentesség esetükben is teljes mértékben indokolt, a normál populációra kifejlesztett mérőlapok nem illeszkednek tanulóik képességéhez. Míg azonban az integráló intézmények esetében a sajátos nevelési igényű tanulók oktatása-nevelése a pedagógiai feladatrendszer egy szelete, amelynek vizsgálatára az országos kompetenciamérés nem terjed ki, addig a gyógypedagógiai iskolák kimondottan a fenti célra létrehozott intézmények, így a teljes pedagógiai/gyógypedagógiai feladatrendszer esik el az eredményességi mérés-értékeléstől.

Amennyiben a magyar köznevelési rendszer valamennyi oktató-nevelő munkát végző intézménye részt vesz (vehet) a kompetenciaméréseken, a szegregált formában tanuló sajátos nevelési igényű gyermekek számára is biztosítani kell a sérülés specifikus mérőlapokat (mérőeszközöket), és esetükben is a hosszmetzeti vizsgálatok fognak használható információt nyújtani az egyes tanulók fejlődéséről, a speciális szükségleteknek megfelelő gyógypedagógiai fejlesztő munka hatásáról. A szegregált gyógypedagógiai intézmények többsége a sajátos nevelési igény több típusát is ellátja, az elkülönített nevelés változatos intézményi formáival találkozhatunk. E sokszínűség az összehasonlíthatóság és elszámoltathatóság többféle megközelítést teszi lehetővé. Gondoljunk például arra az esetre, amikor egy gyógypedagógiai iskolának enyhén értelmi fogyatékos és középsúlyosan értelmi fogyatékos tanulók számára működtetett csoportjai vannak. Mindegyik csoportban a tanulók értelmi képességeinek megfelelő mérőeszközzel mérnek. Az intézmény pedagógiai munkája értékelhető és összehasonlítható külön-külön az enyhén és a középsúlyosan értelmi fogyatékos tanulók oktatására, nevelésére, fejlesztésére irányuló gyógypedagógiai tevékenység szempontjából, és – mivel az eredményességet fejlődési mutatókkal fejezzük ki – értékelhető és összehasonlítható összességében a sajátos nevelési igény kielégítése szempontjából is.

A sajátos nevelési igényű tanulók kompetenciamérésénél tehát nem lehet a normál populációnál működő szummatív értékelést alkalmazni. A gyógypedagógiai folyamat egy bizonyos pontján nyújtott teljesítményt a fejlődési folyamat ismerete nélkül értelmetlen, és bizonyos értelemben veszélyes is minősíteni. Az SNI tanulók esetében a kompetenciamérések a formatív diagnosztika elvén működhetnek csak, amely alapul szolgálhat az egyénre irányuló fejlesztő tevékenység prioritásainak meghatározásához. A longitudinális vizsgálatok az SNI kompetenciamérésben akkor érhetik el céljukat, ha az intézményes nevelés kezdetétől – tehát a többségi, vagy a szegregált általános iskola első évfolyamától – minden évben (évfolyamon) megszervezésre kerülhetnek. Különös jelentősége lehet az első évek mérési eredményeinek, mivel a gyermek fejlődésén, az esetleges terápiák kiválasztásán túl az intézményi elhelyezés megfelelőségéről is informálhatja a nevelési folyamatban résztvevőket. Nem kevésbé fontos az intézményes nevelés befejezése előtt álló SNI tanulók kompetenciamérése sem, mivel a gyermek fejlődési ívének feltárása, elemzése megalapozhatja a továbbtanulást, szakmaválasztást, a felnőtt életre való felkészülést.

Az SNI kompetenciamérések alapján az intézményi eredményesség összehasonlíthatósága több területen is megvalósulhat:

- egyrészt összehasonlíthatóvá válnak a többségi iskolák a sajátos nevelési igény kielégítésére irányuló pedagógiai tevékenységük eredményessége alapján,
- másrészt összehasonlíthatóvá válnak a szegregált gyógypedagógiai intézmények is gyógypedagógiai tevékenységük eredményessége alapján,
- végül, de nem utolsósorban összehasonlíthatóvá válik a sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók képességfejlődése az integrált és az elkülönített nevelésben.

Ez utóbbi lehetőség különösen hasznos lenne a köznevelési rendszer számára, mivel – noha már történtek ilyen irányú kezdeményezések – átfogó, a sajátos nevelési igény több típusára kiterjedő kutatás, összehasonlító elemzés még nem történt hazánkban. Az SNI kompetenciamérésekkel akár évenkénti összehasonlításra is lehetőség nyílna.

A sajátos nevelési igényű tanulók bevonása az országos kompetenciamérésekbe hosszú előkészítő folyamatot igényel. A sérülés specifikus mérőeszközök kifejlesztése, adaptálása, valamint a longitudinális vizsgálatok megszervezése idő- és költségigényes feladat. A mérés-értékelés elektronikus alapokra helyezése – melynek kifejlesztésével jelenleg hazai és nemzetközi kutatások is foglalkoznak – olcsóbb és gyorsabb adatgyűjtést és elemzést tesz lehetővé a sajátos nevelési igényű tanulók körében is.

Az elszámoltathatóság bevezetése az SNI oktatásban felveti a következőképpen kérdését. A kompetenciaméréseket szabályozó törvényi háttér minden intézményre vonatkozik, így a sajátos nevelési igényű tanulók mérésében is útmutatást ad. Az intézményeknek fel kell tárniuk az alulteljesítés okait, és maguknak kell megtalálniuk a helyes megoldást. A problémaelemzésben és az intézkedési terv kidolgozásában külső szakértők is segíthetnek. A cél az, hogy az intézmények az egyéni különbségekre érzékeny, reflektív, a sajátos nevelési igényű tanulók ellátásában megfelelő tudással rendelkező szervezetté váljanak.

Ha azt szeretnénk, hogy Magyarországon valóban a köznevelés egészét átfogó értékelő rendszer épüljön ki, annak szerves része kell, hogy legyen a sajátos nevelési igényű tanulók kompetenciamérése.

Irodalom

- CSAPÓ B. (szerk.) (2002a): *Az iskolai műveltség*. Osiris Kiadó, Budapest.
- CSAPÓ B. (szerk.) (2002b): *Az iskolai tudás*. Osiris Kiadó, Budapest.
- CSAPÓ B. (2003): *A képességek fejlődése és iskolai fejlesztése*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- CSAPÓ B. (2004): *Tudás és iskola*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- CSAPÓ B. (2007): Hosszmetzeti felmérések iskolai kontextusban – az első átfogó magyar iskolai longitudinális kutatási program elméleti és módszertani keretei. *Magyar Pedagógia*, 107, 4, 321–355.
- CSAPÓ B. (2008): Az oktatás Magyarországon az ezredforduló körüli évtizedekben – fejlődési tendenciák és megoldásra váró problémák. In BENEDEK A. (szerk.): *Az oktatás közügy*. VII. Nevelésügyi Kongresszus. Program és összefoglalók. Budapest. 35–50.
- CSÉPE V. (2008): A különleges oktatást, nevelést és rehabilitációs célú fejlesztést igénylő (SNI) gyermekek ellátásának gyakorlata és a szükséges teendők. In FAZEKAS K.–KÖLLŐ J.–VARGA J. (szerk.): *Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért*. Ecostat, Budapest. 139–165.
- GORDOSNÉ SZABÓ A. (szerk.) (2004): *Gyógyító pedagógia. Nevelés és terápia*. Medicina Könyvkiadó, Budapest.
- ILLYÉS S. (2000): *Gyógypedagógiai alapismeretek*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest.
- KERTESI G. (2008): A közoktatási intézmények teljesítményének mérése-értékelése, az iskolák elszámoltathatósága. In FAZEKAS K.–KÖLLŐ J.–VARGA J. (szerk.): *Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért*. Ecostat, Budapest. 167–189.